

Gönczöl Katalin¹

A szolgáltatott igazság

„Bár kétségtől jó dolog a személyi biztonság, ha túlzottan törekszünk rá, fétissé lesz. A biztonságos élet nem szükségképpen boldog élet [...] A biztonság önmagában a félelem által inspirált negatív cél: a sikeres életnek reménytől táplált pozitív célja kell legyen [...]” (Bertrand Russel)

Nagy megbecsüléssel és barátsággal köszöntöm Németh Zsoltot 75. születésnapján. Zsolt a hazai kriminológia nagykövete, hiszen alig van olyan felsőoktatási intézmény az országban, ahol hosszú pályafutása alatt ne népszerűsítette volna a magyar kriminológiai kutatások eredményeit. Ezt teszi a médiában is, ahol gyakori szereplőként magyarázza el egy-egy nagy érdeklődésre számot tartó kriminális jelenség vagy bűncselekmény kriminológiai sajátosságait. Büszke vagyok arra, hogy tudományos pályafutását az ELTE ÁJK Kriminológia Tanszék – akkor még zsenge – műhelyében, gyakorlati szakemberként kezdte meg, és ott szerezte meg tudományos fokozatát. Köszöntöm a Magyar Kriminológiai Társaság alapító tagjaként is. A társaságban mindig számíthattunk alkotó közreműködésére. Zsolt 1991 óta főiskolai tanár, egyetemi oktató. Leghatékonyabban a bünyügyi rendészetben hasznosul kitaró, színvonalas tanári tevékenysége. Egész munkássága, szerénysége, tisztessége követendő példa a következő, a kriminológia iránt elkötelezett nemzedék számára. Németh Zsoltot barátként, kollégaként az alábbi, korábban publicisztikaként megjelent, de a szakmában ismertté nem vált írással köszöntöm születésnapján.

A megtorlás reneszánsza

Néhány évtizeddel ezelőtt még meggyőződésből elleneztem a megtorláson alapuló büntetőpolitikát. A megtorlást a megbomlott világharmónia olyan helyreállítási kísér-

¹ Professor emeritus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológia Tanszék. Kapcsolat: gonczo@ajk.elte.hu.

letének tartottam, amelyben a szemet szemért, fogat fogért elv célszerűtlen, érzelmileg túlfűtött reakciója él tovább. Hittem abban a Gandhinak tulajdonított bölcsességben, amely szerint a szemet szemért elv alkalmazása végül is mindenkit elvakít.

Ma már nem csak azt tudom, hogy a bűncselekmény erkölcsileg elítélendő, racionális értékválasztáson alapuló konfliktusfeloldó és szükségletkielégítő magatartás.² Tisztában vagyok azzal is, hogy az erkölcsi értékek megsértése olyan drámai módon mozgat meg érzelmeket, hogy azokat a felelősségre vonásnál nem lehet figyelmen kívül hagyni. A bűnre nem elég bölcsen, javító, segítő szándékkal és ennek megfelelő eszközökkel reagálni. A büntetésnek alkalmasnak kell lennie az érzelmi feszültségek levezetésére is, máskülönben a büntetőpolitika, a büntetés és a bűnmegelőzés racionális céljai nem érhetők el.

Az 1970-es évek végén deklarálták a jóléti büntetőpolitika válságát. A szakmai viták a válság okairól, tehát a büntetőpolitika alapértékeiről folytak. Abban az időben került a kezembe Bibó István 1938-ban írt tanulmánya, amelynek akkor már láttam az értékeit, de még nem értettem meg igazi üzenetét.³ Később a helyreállító igazságszolgáltatással foglalkozva jöttem rá arra, hogy a megtorlás egy olyan szankciórendszer szerves és elidegeníthetetlen része, amely egy érvényesnek tekintett, tehát valamelyest közmegegyezésen alapuló társadalmi szabályrendszeren alapul.⁴ A megtorlás a szankció sajátos, mondhatni nélkülözhetetlen eleme. A büntetéssel kapcsolatos elvárás még az okozott kár teljes helyreállításával sem teljesül.

„A megtorlást – írta Bibó – mindenekelőtt határozott és félreismerhetetlenül emocionális jellege különbözteti meg. A megtorlás a jogi eljárások racionalizált és intézményekbe merevített formájában is felháborodásból fakadó és felháborodástól izzó jogkövetkezmény. Ezért nem vagyunk képesek elfogadni egy olyan büntetési rendszert, amely pusztán célszerű védekezésre van beállítva; közönyösnek, túlságosan megértőnek érezzük a bűncselekménnyel szemben; hiányzik belőle a sértett ember, a sértett közösség felháborodásával való szolidaritás, ami minden intézményes megtorlás jellegzetes vonása.”⁵

Mint minden emberi magatartás, a bűncselekmény elkövetése is racionális és egyben érzelmileg motivált viselkedés. A szenvedély, a megaláztatás, az iszonyat, a düh, a bosszúvágy, a szorongás vagy a gyűlölet egyaránt lehet a bűncselekmény forrása és eredménye, egyszerre jellemezheti az elkövetőt és az áldozatot, valamint mindkettő közvetlen környezetét, az őket körülvevő embereket. A büntetőpolitika

² Szabó András: *Bűnözés – ember – társadalom*. Budapest, KJK, 1980.

³ Bibó István: *Etika és büntetőjog*. In Bibó István: *Válogatott tanulmányok. 1935–1944*. Budapest, Magvető, 1986.

⁴ David Garland: *Punishment and welfare, history of penal strategies*. Vermont, Gower, 1985; Garland, David: *The culture of control. Crime and social order in contemporary society*. Oxford, Oxford University Press, 2001.

⁵ Bibó (1986): i. m. 137.

mellőzhetetlen feladata ezeknek az érzelmeknek a „karbantartása”, a drámai feszültség levezetése, a követendő erkölcsi értékek megerősítése, a sértett és a megsértett közösség kiengesztelése.⁶ Az érzelmi hatásoktól mentes, tisztán célszerűségi szempontokra épülő büntetést aligha követi a megbánás, a bűntudat kialakulása. Az ilyen szankció nem ébresztheti fel az elkövető rossz lelkiismeretét, és nem alakulhat ki a sértettel való szolidaritás sem. A fel nem oldott konfliktusok pedig károsítják a társadalmi közösségek „köötőszövetét”, hatásukra sérül maga a közösség is.

A mindig változó, de el nem tűnő megtorlásra való emberi, közösségi, társadalmi igényt még a szervesen fejlődő demokratikus társadalmak is elhanyagolták. A 20. század végén derült ki, hogy a büntetőpolitika elnyomja a feszültség szülte érzelmeket, ahelyett, hogy karbantartaná. A modern államnak ugyanis a kezdetek óta meg kellett fékeznie a vérbosszút, az önbíráskodást, az anarchiát, a féktelen felháborodást. Az egyre fejlettebb jogállami garanciáik éppen ezek ellensúlyozását célozták. Az állami garancia-rendszer és az azt támogató szakértelem szorításában a 20. századra majdnem teljesen megsemmisült a szimbolikus elégtétel közösségi kultúrája.

Az ősi vagy a napjainkban tovább élő törzsi kultúrákban a megsértett közösséget az elkövető a hagyományoknak megfelelő ajándékkal – jószággal, ékszerrel – kiengesztelheti. Ebben az eljárásban a hangsúly nem az átnyújtott „fájdalomdíj” mértékén vagy értékén, hanem a kiengesztelésen van.⁷ A megbánás aktusát általában a megbocsátás követi. Ez a rítus tehát nemcsak a vélt igazság helyreállításáról vagy a kár megtérítéséről szól, hanem a formába öntött, koreografált szimbolikus bűnhődéstől a kiengeszteléshez, illetve kiengesztelődéshez vezető folyamatról. Olyan rítusról, amelyet a közösség magáénak érez, amelyben önvédelméről, a közösség értékeinek fennmaradásáról úgy gondoskodik, hogy sem a bűnről, sem az áldozatról nem mond le, azokat nem zárja ki soraiból.

Nils Christie norvég kriminológus szerint a szimbolikus elégtétel közösségarát intézménye az európai királyok kegyetlenségének és mohóságának esettáldozatul.⁸ Christie úgy véli, hogy a megtorlás monopolizálása a rend brutális eszközökkel való féken tartásához és a kincstári vagyon nem titkolt gyarapításához vezetett. A közösségektől anélkül rabolták el a bűn és bűnhődés érzelmileg fontos intézményét, hogy viszonzásul védelmet nyújtottak volna számukra. A főbenjáró bűnök áldozatai ugyanúgy nem számíthattak királyi együttérzésre, mint a bűncselekmények okozta káruk kompenzálására. A büntetések erkölcsi és anyagi haszonélvezője a korona volt. A civilizációs folyamatban csökkent a középkori hatalom „arroganciája”. A 21. század fordulójára az elkövetők és az áldozatok már egy érzelmileg semlegesített, tárgyyszerű eljárás részesei lettek. Úgy tűnik azonban, hogy

⁶ Émile Durkheim: *Division of labor in society*. New York, Free Press, [1893] 1964.

⁷ Elspeth Huxley: *Red strangers*. London, Penguin, Chatto & Windus, 1939.

⁸ Nils Christie: Conflicts as property. *British Journal of Criminology*, 17. (1977), 1. 1–15.

az észszerűség vezérelte korrekt bánásmód nélkülözhetetlen, de nem elégséges eleme a büntetőpolitikának. A szimbolikus elégtételnek napjainkban is szerepe van a bűnhődés folyamatában, és visszahat a bűn keletkezésére is – állítja a kriminológus.

A több mint két évtizede zajló büntetőpolitikai reformoknak igen nagy a tétje. Bizalmi válság alakult ki a jóléti társadalom filozófiájával és ezen belül a büntetőpolitikával szemben is. A demokratikus országokban egyre hangsúlyosabbá váltak a kontroll eszközei és erősödtek a kényszerítő elemek. A büntetőpolitika például az Egyesült Államokban már az 1980-as évek elejétől az érzelmileg túlfűtött nagypolitika rangjára emelkedett.⁹ Ezt a folyamatot ott nemcsak a börtönnépesség soha nem látott mértékű emelkedése jelezte, hanem az igen hamar kétes hírűvé vált *zéró tolerancia* alkalmazása is. Amerikában azóta a bűnözés ellen meghirdetett „háború” politikai illúzióival is le kellett számolni. A villámháború nem vezetett tartós eredményre, a permanens háborúra pedig a legkorszerűbbnek tartott civilizáció nem tudott berendezkedni. A kontrollnak mint a társadalom szervező elvének alkalmazásába vetett hit azonban tartósan bizonyult, és ma már ott ez hatja át az intim szférát is. A biztonsági videókamerák árgus szeme elől egyre nehezebb kitérni. A társadalom szinte teljes kapcsolatrendszerére kiterjedő kontroll a természetes kisközösségek önvédelmi képességének hiánya vagy működésük zavarai által okozott társadalmi méretű félelmen, szorongáson alapul. Ennek az új rendnek a térfigyelő kamerás rendszer vált a szimbólumává.

„A kamerás megfigyelés – állapítja meg Földes Ádám – a saját hatókörén belül lassan bontja meg a társadalom ösztönös egyensúlyi folyamatait. Míg a városi közrendnek hagyományosan a rutin, a természetes figyelem, a lakossági beavatkozás az elsődleges fenntartója, a kamerás rendszer a biztonság hamis ígéretével ezt az önszabályozó rendszert erodálja és a rend fenntartását teljes egészében a rendőrség feladatává teszi. A spontán rend helyébe a kikényszerített rend lép.”¹⁰

Vajon reális-e ebben a helyzetben a közösség és az érintett személyek erkölcsi, érzelmi érzékenysége is építő, a szimbolikus elégtételt is kifejező büntetőpolitikai reformok lehetőségéről értekeznünk? Szerintem nincs más választásunk. Az 1980-as években le kellett számolnunk az embertudományok optimizmusától hevülő boldogítás ideológiájával, most pedig meg kell találnunk a technokratizmus és a marketing bővületébe került, a populizmus forrásaiból táplálkozó és azt tápláló szélsőséges irányba fejlődő politika alternatíváját.¹¹

⁹ Gönczöl Katalin: A nagypolitika rangjára emelkedett büntetőpolitika. *Kritika*, 30. (2001), 12. 16–21; Kerezi Klára: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 1. (2001), 2. 14–24; Kerezi Klára: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája napjaink büntetőpolitikájában*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, MTA, 2004.

¹⁰ Földes Ádám: Árgus szemek. Kamerás térfigyelés Magyarországon. *Fundamentum*, 8. (2004), 2. 38.

¹¹ Nils Christie: *Limits to pain*. Oxford, Oxford University Press, 1982.

A felértékelődött közösség

A reform sikere a kisközösségek értékelésén múlik, azon, hogy a posztmodern társadalomban hogyan diagnosztizáljuk a társadalom e nélkülözhetetlen kötőszövetének állapotát. Nils Christie ezzel kapcsolatos helyzetelemzése pesszimista. Szerinte az olyan társadalmi közösségekben, amelyekben az emberek ismerik egymást, az elvárható viselkedésekről igen széles körű a közmegegyezés. Olyan közösségekben, amelyeknek nincs közösségi múltjuk, még az egyéni deviancia enyhébb formái iránt is alig alakul ki a tolerancia. Ezt a kisközösségi kontrollt a norvég kutató szerint csak nagy szenvedések árán pótolhatja a nagyközösségi, adott esetben az állami kontroll. A nagyközösségben a szolidaritás korlátozottabb, mivel a szerephordozók kicserélhetők, a munkaerőpiacon megvásárolhatók. Ők aztán hatalommal pótolják az ember számára nélkülözhetetlen szolidaritást.¹² Az állami túlhatalmi kontroll Christie szerint a közösségek romjain jöhet létre.

Úgy vélem azonban, hogy a társadalom hagyományos kohéziója egyidejűleg bomlik és épül. A közhiedelemmel ellentétben a posztmodern civilizációs folyamatban a közösség jelentősége az egyén számára nem csökkent, hanem nőtt. Életünket – ahogy Karl Hondrich szociológus írja – továbbra sem az individualizálódás, hanem annak ellentéte, a közösséggé válás szakadatlan folyamata határozza meg. Kétségtelen, hogy a tradicionális közösségekben – például a családban – növekszik az egyén döntési szabadsága, de ez csak átrendezi és nem oldja fel a normatív kötődéseket. Nem csökkenti, hanem az új relációban felerősíti a morális értékeket. Miközben például a gyermekvállalás csökken – ami nem házastársi kapcsolat függvénye –, a megszületett gyermek „értéke” nő, ahogy a hozzá fűződő érzelmi kötődés is. Hondrich tehát úgy véli, hogy a globalizálódó világ sem fenyegeti a kisközösséget. Minél tágabb keretben ismerkedünk meg ugyanis más civilizációkkal, más kultúrákkal, annál fontosabbak lesznek számunkra a „származási” közösségek kulturális értékei, az azokban felhalmozott társadalmi tőke. A származási közösségek normáival az egyre inkább „magunk kreálta” életpályán folyamatosan ütközzünk, ezzel azonban nem gyengítjük, hanem átírva, de a lényegüket megőrizve megerősítjük azokat. Illúzió lenne ezek után azt hinni, hogy magának a nagypolitikának, és ezen belül a büntetőpolitikának, kell a közösségelvűség alapján közösséget létrehozni. A közösségképződés ugyanis kollektív, tehát megosztott érzések komplex folyamata, amelyre a politika, ezen belül a büntetőpolitika építhet, de azokat nem sajátíthatja ki magának.¹³

¹² Christie (1982): i. m.

¹³ Karl Otto Hondrich: Szakadatlan közösségképződés – az individuum tudatán kívül. *Századvég*, 4. (1999), 12. 87–96.

A szakadatlan közösségképződés folyamatában – éppen a jóléti büntetőpolitika válságtüneteként – az 1970-es években erősödött fel a bűncselekmények áldozatainak érdekérvényesítése. A helyreállító igazságszolgáltatás, az áldozatsegítés és az áldozatok állami kárenyhítése az 1980-as években politikai tényezővé vált. Az immár hét évszázada mellőzött sértettet kezdték visszahelyezni az őt megillető jogokba. Erős garanciákat teremtettek számára a jogérvényesítésre, ezen belül különösen arra, hogy a bűncselekménnyel okozott kára megtérüljön. A bűnelkövető felelősségre vonásában egyre hangsúlyosabbá vált a sértett kártalanítása. Ez azonban még inkább reparációként, mint szolidaritási mozzanatként volt értékelhető.

Az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején a gondoskodó állam alternatívájaként a szolgáltató állam jelent meg. A szolgáltatás címzettjeként az állampolgár mellett egyre gyakrabban találkozhattunk a közösséggel is. A közösségi rendőrségnek például már a „fogyasztók” megelégedésére kellett működnie, és a helyi biztonság javítására partnereket is találhatott a szomszédok egymásért mozgalomban.

A szolgáltató állam által újra felfedezett közösség a hatalom és a szakértelem partnereként egyre több szerepet kapott. Új feladatok hárultak a családokra a következő generációk nevelésében, a betegápolásban, a sérült és idős emberek gondozásában. Ezzel párhuzamosan – de a rászorulóknak számára elég váratlanul és gyorsan – bezárták azokat a bentlakásos vagy ápoló, kezelő intézményeket, amelyek klienseit a továbbiakban a hagyományos közösségre bízta. Ez a partneri viszony valójában nem volt más, mint kísérlet a hatalom és a természetes közösségek közötti, a jóléti társadalomban megbillent egyensúly helyreállítására. A közösségek visszakapták ápoló, gondoskodó, kontrolláló, őrködő funkcióikat. Az államilag szervezett szolgáltatások pedig ezek keretei között, velük együttműködve a korábrinál lényegesen olcsóbban szándékoztak biztosítani a szakszerűséget.

A közösségi büntetések is ebben az új partneri szereposztásban jelentek meg és vették fel a közösségben végrehajtott büntetések mai formáit. Az átrendeződési folyamatban jelentős szerepe volt annak a törekvésnek, amely az alternatív szankciók és eljárások körének bővítésével valójában a börtönnépességet kívánta csökkenteni.¹⁴ Meghatározó jelentősége azonban a sértetti jogok érvényesítését célzó, helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülésének volt. A közösségi büntetések – amint azt Kerecsi Klára megállapítja – akkor váltak *közösségben* végrehajtott büntetésekké, amikor összekapcsolódtak a helyreállító igazságszolgáltatás céljaival. 1990 körül már nemcsak a reparálást, hanem a közösségi kontroll erősítését, a bűncselekményekben megjelenő konfliktusok feloldását és a sértettnek nyújtandó erkölcsi elégtételt is a helyreállító igazságszolgáltatás céljai közé sorolták. A konfliktusfeloldás

¹⁴ Gönczöl Katalin: Gazdaság – bűnözés – büntetőpolitika. *Valóság*, 31. (1988), 10. 35–48; Gönczöl Katalin: A szolgáltató igazság. *Élet és Irodalom*, 49. (2005), 40; Kerecsi (2004): i. m.

technikájaként a büntetőeljárás integrált részévé vált a mediáció.¹⁵ A közösség tehát több évszázad után ismét részt vehetett a megbüntetés folyamatában.

A közösségben végrehajtott helyreállító igazságszolgáltatásban a partnerség a közösség érintett tagjai számára személyes, személyre szabott viszonyokat jelent. Megszólíttatik a sértett, az elkövető és a külön-külön vagy közösen érdekeltté vált, érdekeltté tett környezetük. A sértettnek most már úgy kell szolgálatni az igazságot, hogy az számára az erkölcsi, érzelmi elégtételt is meghezza. Az erkölcsi elégtétel a civilizációban változó, kultúrához kötődő és ezért közösségi érték. A beteljesüléséről csak akkor beszélhetünk, ha ezt a közösség a szolidaritásával nemcsak a sértett, hanem az összes érintett számára visszaigazolja.¹⁶

A 20. század végének felfogásában az elkövető olyan felelősen cselekvő ember, akit bűnösnek ítélt cselekedetének következményével érzelmileg is szembesíteni kell. Csak így nyerhető meg ugyanis arra a párbeszédre, amelynek tárgya az erkölcsi és az anyagi jóvátétel. A szembesülést követő büntudat, jóvátétel viszont csak attól várható el, aki még tartozik valahová, és ott számíthat valamire. Jó esetben arra, hogy az általa is méltányosnak ítélt büntetéssel „megválthatja” bűneit és „elnyeri a bocsánatot”. Ennek eredményeként a közösségben majd számon tartják és visszafogadják, hiszen nem őt bélyegzik meg, rekesztik ki, hanem azt, amit rosszul tett.¹⁷

A helyreállító igazságszolgáltatás abból nyeri erkölcsi erejét, forrását, hogy az aktuális tett stigmatizációja körül értékítéletekkel teli, élénk, tehát érzelmileg motivált közbeszéd alakulhat ki. A közösségbe visszahelyezett, a közösség részvételével folyó büntetés így a 21. században visszatérhet a megtorlás rituális szabályaihoz, általa megvalósulhat a szimbolikus elégtétel.¹⁸

A bűnben megjelenő konfliktus békés feloldásáért folytatott „közbeszéd” az alapproblémát a vele együtt járó érzelmekkel együtt dolgozza fel. A szenvedélyek elszabadulásának a büntető, illetve igazságszolgáltatási hatalom a maga eszközeivel továbbra is útját állja. A helyreállító igazságszolgáltatás keretei között folyó kommunikációban minden közvetlenül érdekelt – a sértett, az elkövető és közvetlen környezet – részt vesz. Ebben ugyan elsősorban a bűncselekményben kifejezésre jutó, konkrét konfliktusról esik szó, de megvitatják bűncselekményt kiváltó körülményeket, valamint a kezelésükre alkalmazott eszközöket is. Így a bűn elnyerheti törvényes és méltányos büntetését, a sértett pedig a kompenzációját. Egyidejűleg minden érintett segítséget, szolgálatot vagy legalább megfontolásra alkalmas tanácsokat kaphat ahhoz is, hogy

¹⁵ Kerezsi (2004): i. m.

¹⁶ Norbert Elias: *The civilizing process*. Oxford, Blackwell, [1939] 2004.

¹⁷ Antony Duff: *Punishment, communication and community*. Oxford, Oxford University Press, 2001.

¹⁸ John Braithwaite: *Crime, shame and reintegration*. Cambridge, Cambridge University Press, 1989; Lawrence Sherman: *Reason for emotion. Reinventing justice with theories. Innovations and research – The American Society of Criminology* 2002. Presidential Address. *Criminology*, 41. (2003), 1. 1–38.

a drámai események után a közösség tagjaként hogyan folytassa életét. A helyreállító igazságszolgáltatás tehát a konstruktív problémamegoldás és a társadalmi integráció eszközévé válhat. Ha jól működik, akkor ellensúlyozhatja a populizmusnak az indulatok által leegyszerűsített, az állami túlhatalmat gerjesztő, kirekesztő hatású reakcióit. A közösséggel számoló helyreállító igazságszolgáltatás a demokratikus fejlődést szolgálja azzal, hogy a közösséget nem kívülről hozza létre, hanem részese lesz a közösség létét biztosító szakadatlan változás folyamatának. Interaktív módon érvényesíti az erkölcsi értékeket, és ezzel hozzájárulhat a származási kultúrákhoz való kötődések erősítéséhez, gyarapíthatja a közösségi tőkét.

A helyreállító büntető igazságszolgáltatás közösségi modellje több mint eljárási megoldás

A helyreállító igazságszolgáltatás közösségi modellje nem alkalmazható valamennyi büntető eljárásban. Alkalmas lehet a hagyományos erkölcsi értékeket sértő vagy veszélyeztető bűnök közösségi feldolgozására, mert ebben a körben egyaránt számítani lehet a többségi felháborodás és a szolidaritás reakciójára. Általa hatékonyabb lehet a tartós személyközi konfliktusok kezelése, hiszen ebben a közegben a szimbolikus elégtétel mellett reményteljesebben érhető el a közösségi létet stabilizáló, racionális problémamegoldás is. A konfliktusok megoldásában nemcsak az érdekelt természetes közösségek vehetnek részt, hanem az érintett közszolgáltatók, a helyi önkormányzatok és azok szakintézményei, valamint a gazdasági, üzleti élet szereplői is. Ezek először csak azzal törődnek, hogy a konkrét bűncselekményekkel okozott kárt a közösség számára reparálják. A metrókocsikról eltávolíttatják a grafitit, helyreállítják a közterületi parkokat. Az ezt követően kialakuló, széles körű párbeszéd viszont a konfliktusok okainak megértésén túl arra is alkalmat nyújt, hogy az érintettek együtt találják ki, majd együtt alkalmazzák azokat a megoldásokat, amelyek tartósan biztosítják a biztonságosabb és egyúttal békésebb együttélést.¹⁹ A közösségben végrehajtott helyreállító igazságszolgáltatás keretében folyó büntetőeljárás így járulhat hozzá a helyi közösségeket mobilizáló bűnmegelőzési stratégia és taktika kialakításához.

Mindezekre tekintettel a közösségnek „visszaadott” helyreállító igazságszolgáltatásban messze többet látok, mint egy egyébként hatékony és olcsó eljárási metódust. A kialakuló kommunikációban a problémák megértésén keresztül el lehet jutni a konfliktusok érzelmi feldolgozásához. A heves érzelmek csillapodnak, a leegyszerűsítő automatikus reakciók veszítenek lendületükből. A mai világban

¹⁹ Vincent Delbos: Community service as a means of restoring civic dialogue after offending. In *Crime policy in Europe*. Strasbourg, Council of Europe, 2006. 87–100.

az élénk migráció és mobilitás eredményeként igen sokszínű és tagolt az a közösség szerkezet, amely az értékek szempontjából orientál. Egy-egy közösségi képződmény a belső konfliktusokban ütközteti – és ezzel erősíti – a létét biztosító normákat, tehát miközben maguk orientálnak, a tágabb közösségben maguk is orientálódnak. A közösségben zajló helyreállító igazságszolgáltatásban elsajátított szemlélet, a békés, de korántsem érdelemmentes konfliktusfeloldás „technikái” ebben a bonyolult, de nem átláthatatlan folyamatban a hétköznapi kultúra részévé válhatnak. A sikeres folytatásban a bűn és büntetés nagypolitikai kommunikációja is átalakulhat. E megújult kulturális forrásból is táplálkozhat a civilizáció.

A közösségben végrehajtott helyreállító igazságszolgáltatást a nagypolitika, az állam intézményesítette. Ezt a marketingelv szerint a költség-haszon elemzésen alapuló piaci filozófia motiválta, amely az olcsó és hatékony megoldásban érdekelt. Ez a modell kétségtelenül költségkímélőbb, mint a sok börtön. Itt a kiszabott büntetés hatékonyabban igazítható a bűncselekménnyel okozott kárhoz. A modell azonban akkor állja ki a hatékonysági próbát, ha tartósan hozzá tud járulni a társadalom működtetéséhez elengedhetetlen közbiztonság megteremtéséhez. Bebizonyosodott, hogy a tartós biztonság az állam által szolgáltató még több rendőrrel, még több börtönnel, kamerákkal ellenőrzött újabb és újabb terekkel nem teremthető meg.²⁰ Nincs más választás, a demokratikus államnak folyamatosan karban kell tartania a társadalom kötőszövetét, az emberi közösségeket. A kontroll a kötőszövetet átmenetileg és fizikailag védi, de az immunrendszert nem táplálja, éppen ellenkezőleg, gyengíti a lényegét jelentő elemeket, a kötelékeket, az összetartozást, a szolidaritást. Ugyanakkor növeli a kiszolgáltatottságot, a félelmet, a szorongást, és felemészti a bizalmat. Bizalom nélkül viszont nincs demokrácia. Ezért kell vállalni az értékkonfliktusokkal teli, sokféle kultúrát hordozó közösséggel, közösségi képződményekkel való partnerség „kockázatát”.

A bizalom az együttműködők közötti élő és folyamatos érintkezésben alakul ki. A bizalom az együttműködők cselekvésekben edzett önbizalmára épül. A bizalmi állapot az együttműködők konfliktusokkal teli, de egymás számára mégis harmonikusnak minősített kapcsolata. Tévedünk tehát, ha abban reménykedünk, hogy az elérhető biztonságot szolgáló büntetőpolitika mérnöki, közgazdasági, matematikai módszerekkel megteremthető. Tudomásul kell vennünk, hogy a biztonságot, a rendet nem lehet szolgáltatni, az igazságot pedig nem lehet osztani.

²⁰ Borbíró Andrea: Társadalmi bűnmegelőzés és emberi jogi követelmények. *Acta Humana*, 15. (2004), 4. 49–77.

Irodalomjegyzék

- Bibó István: Etika és büntetőjog. In Bibó István: *Válogatott tanulmányok. 1935–1944*. Budapest, Magvető, 1986.
- Borbíró Andrea: Társadalmi bűnmegelőzés és emberi jogi követelmények. *Acta Humana*, 15. (2004), 4. 49–77.
- Braithwaite, John: *Crime, shame and reintegration*. Cambridge, Cambridge University Press, 1989. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804618>
- Christie, Nils: Conflicts as property. *British Journal of Criminology*, 17. (1977), 1. 1–15. Online: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a046783>
- Christie, Nils: *Neo-classicism. Its hidden message*. Kézirat. 1978.
- Christie, Nils: *Limits to pain*. Oxford, Oxford University Press, 1982.
- Delbos, Vincent: Community service as a means of restoring civic dialogue after offending. In *Crime policy in Europe*. Strasbourg, Council of Europe, 2006. 87–100.
- Durkheim, Émile: *Division of labor in society*. New York, Free Press, [1893] 1964.
- Duff, Antony: *Punishment, communication and community*. Oxford, Oxford University Press, 2001.
- Földes Ádám: Árgus szemek. Kamerás térfigyelés Magyarországon. *Fundamentum*, 8. (2004), 2. 19–40.
- Elias, Norbert: *The civilizing process*. Oxford, Blackwell, [1939] 2004.
- Garland, David: *Punishment and welfare, history of penal strategies*. Vermont, Gower, 1985.
- Garland, David: *The culture of control. Crime and social order in contemporary society*. Oxford, Oxford University Press, 2001. Online: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226190174.001.0001>
- Gönczöl Katalin: Gazdaság – bűnözés – büntetőpolitika. *Valóság*, 31. (1988), 10. 35–48.
- Gönczöl Katalin: A nagypolitika rangjára emelkedett büntetőpolitika. *Kritika*, 30. (2001), 12. 16–21.
- Gönczöl Katalin: A szolgáltatott igazság. *Élet és Irodalom*, 49. (2005), 40.
- Hondrich, Karl Otto: Szakadatlan közösségképződés – az individuum tudatán kívül. *Századvég*, 4. (1999), 12. 87–96.
- Huxley, Elspeth: *Red strangers*. London, Penguin, Chatto & Windus, 1939.
- Kerezi Klára: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 1. (2001), 2. 14–24.
- Kerezi Klára: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája napjaink büntetőpolitikájában*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, MTA, 2004.
- Russel, Bertrand: *Authority and the individual*. Boston, Beacon, 1960.
- Sherman, Lawrence: Reason for emotion. Reinventing justice with theories. Innovations and research – The American Society of Criminology 2002. Presidential Address. *Criminology*, 41. (2003), 1. 1–38. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2003.tb00980.x>
- Szabó András: *Bűnözés – ember – társadalom*. Budapest, KJK, 1980.